

NEZNÁMÝ VÝROBNÍ AREÁL NA PŘILEHLÉM PŘEDPOLÍ HRADU VIDENBERK U POZOŘIC (OKR. BRNO-VENKOV)

Petr Kos

Průspěvek informuje o nálezů relikvů výrobních objektů na přilehlém předpolí zříceniny hradu Vildenberk. Nový areál byl lokalizován na základě systematického povrchového průzkumu, který autor v roce 2013 zorganizoval se členy společnosti Archaia Brno, o.p.s. V rámci svého interního projektu, dotovaného Jihomoravským krajem, uspořádal na lokalitě drobnou archeologickou komisi, během níž bylo svorně potvrzeno, že jde o pozůstatky vápenických a cihlářských pecí.

Klíčová slova: Česká republika – Morava – Pozořice – okr. Brno-venkov – hrad Vildenberk – výrobní areál – vápenické a cihlářské pece

UNKNOWN PRODUCTION AREA ON ADJACENT FOREFIELD OF VINDENBERK CASTLE NEAR POZOŘICE (BRNO-VENKOV REGION)

The contribution informs about finding relics of production objects in adjacent forefield of the Vildenberk castle ruin. The new premises were located on the basis of a systematic surface survey of the author who together with members of Archaia Brno, o.p.s. based on his internal project sponsored by the South Moravian region organized a small archaeological committee in 2013 which confirmed that those relics are remains of lime and brick kilns.

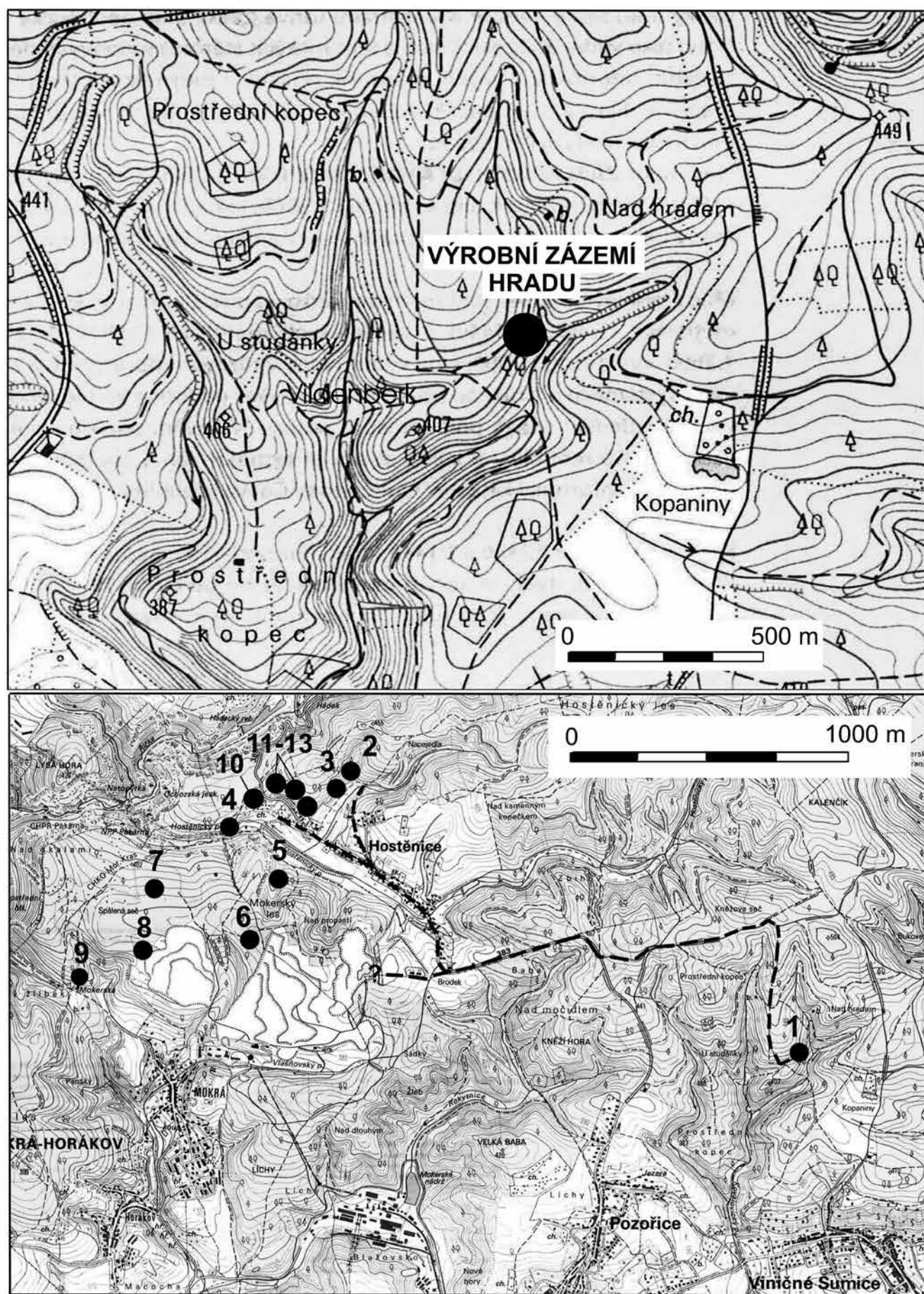
Key words: the Czech Republic – Moravia – Pozořice – Brno-venkov region – Vildenberk castle – production area – lime and brick kilns

Otázkou hospodářského zázemí hradu Vildenberku, v prostoru severovýchodně od jeho předhradí, se v minulosti poprvé zabýval J. Merta, který upozornil na přítomnost terénních útvarů podobných obdélným středověkým vápenickým pecím prozkoumaným u kóty „Šumbera“ nedaleko hradu Obřany na severním okraji Brna (Merta 1980, 33). Prakticky stejné pece jaku u Obřan byly odkryty nejbližší Vildenberku ve vzdálenosti cca 4 km od Mokré a Hostěnic, kde využívaly k pálení vápna okrajové zásoby vápenců karbonu – devonu Moravského krasu (Kos 2001; 2002). Využití vápna z produkce mokerských vápenek je obvykle spojováno s hospodářským zázemím nedalekého Brna (Procházka 2011). Nové nálezové souvislosti (Hostěnice: Kos 2013b, 62–63, obr. 57–58) a analýzy však naznačují jejich možné sekundární využití rovněž pro nejranější výstavbu blízkých hradů Vildenberka a Horákovského (Beranovský 2010). Roku 2013 proběhla revize dotčených terénních útvarů (P. Kos, P. Holub, J. Merta a D. Merta) na přilehlém předpolí hradu Vildenberka. U žádného z nich však nebyla zjištěna přítomnost výrobních odvalů tvořených odpadem, který je charakteristický pro vápenické objekty po skončení provozu; do jejich okolí lze naopak lokalizovat odvaly tvořené štěrkem ze slepenců a spodno-karbonských drobů generálně budujících zdejší geologické podloží. Překvapením se stal naopak objev terénních relikvů ležících při soutoku drobné vodoteče s Kovalovickým potokem cca 250 m severovýchodně od předhradí, v nadm. v. 379–401 m (WGS-84: 49°13'34.735"N, 16°49'1.247"E), které lze snad označit za baterii tří pecí zadlabaných do svahu s přilehlými hlínkami a obslužnou komunikací (Kos 2013a; 2013b).

Dokumentovány byly postupně od západu výrobní objekty P001, P002 a P003.

Vzorkováním obvalů došlo ke zjištění, že některé z nich sloužily také k příležitostnému pálení vápna ze svrchnodevonských až spodnokarbonských vápenců dovážených nejspíše z okrajových krasových plošin u Hostěnic a Mokré (P002 a P003). Hlavní měrou byly však pece pravděpodobně orientovány na výrobu cihel s hlazenými žlábkami. Nalezené formáty prozrazují středověké stáří a tedy i možnou souvislost se stavebními prvky obsaženými v reliktech blízkého hradu. Cihly si zasluhují bližšího rozboru (rozměry formátů: 6 × 13 × ? cm; 7,5 × 11,5 × ? cm), neboť mohly být teoreticky zhotovovány z místních svahových sprašových hlín a jílu (svahové a hlinitokamenité až kamenitohlinité sedimenty kvartérního stáří), které obsahují bohaté fosilizované zbytky spodnobádenské mořské fauny rodu *Pecten*. Přítomnost fosilií dokládají početné povrchové nálezy vytříděných schránek na odvalech pecí (P002 a P003), nelze proto vyloučit jejich alternativní využití jako přísady při výrobě páleného vápna.

Na místní těžbu „cihlářských“ hlín poukazuje také nedaleký rozměrný svahový zářez, který by mohl být bývalým hlínkem. Lokalizace třetihorních marinních sedimentů je v těchto místech značně neobvyklá a nekoresponduje s regionálními geologickými mapami, které zmiňují podobné sedimenty (šedé vápnité jíly neogenního stáří) převážně jen z nedalekého předhůří Dražanské vrchoviny, z okolí Pozořic, Kovalovic a Viničných Šumic (http://mapy.geology.cz/geocr_25/),

Obr. 1: Výřezy z map v měřítcích 1 : 10 000 a 1 : 25 000 s vyznačením lokalizace výrobního zázemí hradu Vildenberk (nahore) a jeho pozice vůči vápenickému areálu u Mokré a Hostěnice s vyznačením předpokládané vzájemné komunikační sítě (dole)

Obr. 2. Výrobní objekt P002 od JV. Foto P. Kos

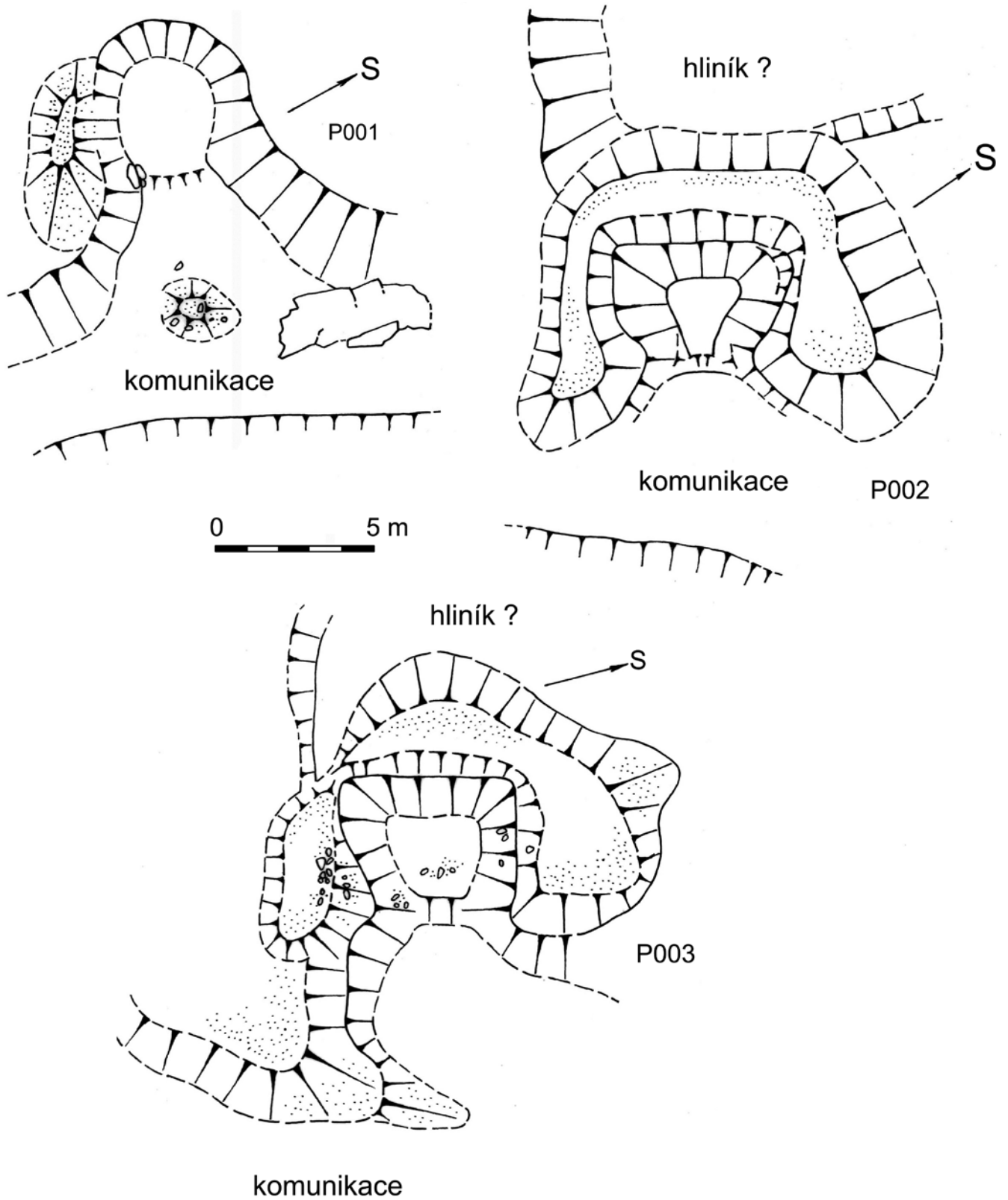
Obr. 3. Nálezy vápenkové suroviny z odvalu výrobního objektu P003. Foto P. Kos

Obr. 4. Fragment cihly z odvalu výrobního objektu P002. Foto P. Kos

Obr. 5. Zlomky lastur třetihorních ústřic z odvalu objektu P003. Foto P. Kos

Obr. 6. Půdorysy výrobních objektů P001 – P003 z předpolí hradu (kresba P. Kos)

nicméně stratigraficky zde mají své možné místo.¹ Z těchto důvodů by bylo velmi vhodné provést v domnělých exploatačních objektech geologickou zjišťovací sondáž za účelem verifikace náleзовých situací detekovaných touto předběžnou povrchovou prospekci.

Nově lokalizovaný výrobní areál u zříceniny hradu Vildenberka lze vzhledem k jeho účelu s určitostí vztáhnout k období budování hradu samotného (cca před rokem a po roku 1318), který podle historických zpráv zanikl po roce 1371 (*Bolina – Doležel 1988, 346; Kovář a kol. 2013, 421*), čímž je také úzce stanoven přibližný okamžik zániku stavební huti působící stabilně u hradu.

Nálezy kvadratických cihlářských a vápenických pecí umožňují díky jejich rozměrům předběžné zařazení mezi objekty menšího schématu Mertova/Müllerova typu 3 (*Merta 1980; Kos 2013a*), jejichž početnější analogie lze nalézt u Hostěnic v trati Hádek a u Ochozu v trati Na Dolinách. Naznačují zatím jen zcela orientačně představu o podobě pyrotechnologických objektů, které nahradily velkokapacitní polní vápenické pece z konce 13. až počátku 14. století u Mokré a Hostěnic a pro potřeby nového staviva hradní huti byly upraveny jak k produkci vápna, tak pálených cihel.

LITERATURA

Beranovský, M. 2010: Historické vápno z Mokré a historické malty ze zřícenin hradů Horákovského a Vildenberku. Brno: Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Nepublikovaná bakalářská práce.

Bolina, P. – Doležel, J. 1988: Hrad na Drahanské vrchovině do konce 13. století. Archeologia historica 13, 321–352.

Kos, P. 2001: Středověké vápenické pece v Brně a jeho okolí. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie. Nepublikovaná seminární práce.

Kos, P. 2002: Výzkum středověké vápenky v Mokré u Brna. Archeologia technica 13, 3–8.

Kos, P. 2013a: Výzkum vápenických pecí se samostatně vytápěnými koridory u Mokré (K interpretaci hospodářského zázemí a technickým aspektům výroby vápna v období vrcholného středověku). Brno: Ústav archeologické památkové péče, v.v.i. Nepublikovaný výstup výzkumného interního grantu financovaného z dotace Jihomoravského kraje.

Kos, P. 2013b: Historie vápenictví v okolí obce Mokrá (okr. Brno-venkov): Tradiční výroba vápna a šterku od 13. století do doby před založením nového cementářského podniku a vápenky v roce 1968. Brno: Ústav archeologické památkové péče, v.v.i. Nepublikovaný výstup výzkumného interního grantu financovaného z dotace Jihomoravského kraje.

Kovář a kol. 2013: Nová zjištění na hradě Vildenberk u Pozořic, okr. Brno-venkov. Archaeologia historica 38/2, 415–433.

Merta, J. 1980: Výzkumy vápenických pecí. Sborník ze semináře Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami 1, 30–55.

Procházka, R. 2011: Archeologické doklady výroby z 12.–13./14. století v jihovýchodní části Brna ve vztahu k vývoji zástavby. In: Z. Měřínský (ed.), Forum urbes medii aevi VI. Brno: Archaia, 212–247.

¹ Podobné čocky bádenských sedimentů s lasturami ustřic lze lokalizovat ještě k Sivicím (Podsedky), Velaticím (Vinohrady) a Mokré (Vlašňovy, Studénčny, Skalka), nebyly však nikdy využity k cihlářským účelům.